

Pobuda Srebrne niti – Združenja za dostojno starost

Ustanovitev organa za izvajanje varstva pravic starejših – Varuha starejših

Uvod

Srebrna nit - Združenje za dostojno starost je prostovoljno civilno združenje, ki v svojih dveletnih intenzivnih prizadevanjih za izboljšanje kakovosti življenja in humanega odnosa do starejših prebivalcev v R Sloveniji opaža, da se stanje na področju vsesplošne oskrbe, odnosov in pomoči družbe starejšim hitro poslabšuje. Na različnih področjih skrbi za to populacijo je opaziti veliko težav, celo nerešljivih problemov, kot so nedosegljivost in vsesplošno pomanjkanje kapacitet institucionalne oskrbe (socialno varstvenih zavodov oz. domov za starejše, negovalnih oddelkov oz. negovalnih bolnišnic, naselij za osebe z demenco) ali prepuščenost pomoči potrebnih starejših ljudi, ki bivajo doma, njihovim svojcem in drugim bližnjim. Ali nikomur. Prav tako je evidentno, da država ignorira finančni vidik skrbi za starejše, kar je med drugim razvidno iz Aneksa štev. 2 Splošnega dogovora za leto 2019. Zato Srebrna nit daje uradno pobudo za čimprejšnjo ustanovitev organa za dosledno izvajanje pravic starejših, predlagamo institut **Varuha starejših**.

Že nekaj desetletij starejši ugotavljajo, da jih mlajši osebno ali družbeno podcenjujejo, prezirajo, zapostavljajo (diskriminirajo), pogosto tudi izrivajo na družbeni rob (marginalizirajo). Zapostavljajo jih besedno, telesno, čustveno, intelektualno in socialno.

Zapostavljanje starejših je v R Sloveniji čedalje bolj izrazito. Na vseh družbenih ravneh, a najbolj boleče to starejši ljudje občutijo v zdravstvu, zdravstveni negi, socialni oskrbi, bankah in zavarovalnicah. Država in družba, ki zviška gledata na brezposelne, ženske, tujce in seveda tudi na starejše, ni demokratična.

Če k reševanju te resne težave ne pristopimo sistemsko, je vprašanje, kako zelo bo izločena in zapostavljena šele današnja mlada in srednja generacija, ko se bo postarala.

Obrazložitev pobude

1.1. Definicija starosti

V kontekstu človekovih pravic starost ni le številčna oznaka, temveč družbeni status, ki temelji na bioloških dejstvih, zajema pa različne potrebe, prilagoditve, prakse in tudi kulturne dimenzije vloge, ki jo oseba z določeno starostjo ima v svoji skupnosti. Po definiciji so starejši osebe **po 60 oziroma 65. letu**.¹

1.2. Prelomne demografske spremembe v Evropi

Staranje prebivalstva predstavlja eno najpomembnejših demografskih sprememb 21. stoletja. Človeštvo bo prvič v zgodovini doseglo točko, ko bo na svetu manj otrok kot starejših. Med evropskimi državami ima Slovenija enega bolj izrazitih trendov staranja prebivalstva. **Do leta 2025 bo več kot 1,2 milijarde ljudi starih šestdeset let. Vir?**

Poročilo Evropske unije navaja, da je staranje prebivalstva eden največjih izzivov članic.² **Delež starejšega prebivalstva v EU se bo iz trenutnih 16 % povečal na 29 % celotne populacije. S poudarkom, da bodo starejše osebe predvsem ženske.** Starejšim ženskam preti večja nevarnost socialne izolacije in revščine zaradi manjših pokojnin, kot jih imajo moški. Manj pogosto starejše ženske prejemajo tudi neformalno oskrbo, saj povprečno živijo dlje kot moški in tako živijo same.

Starejši v podeželskih regijah - izselitev mladih v mesta je povzročila, da se bodo starejši soočili z veliko izgubo oskrbe. Delež starejših, ki poročajo o težavah pri dostopu do zdravstvene oskrbe, je v skoraj vseh državah EU večji na podeželju kot v mestnih območjih.³

¹ https://www.researchgate.net/publication/263589932_Reviewing_the_definition_of_elderly

<https://www.wcpt.org/node/47941>

² https://ec.europa.eu/info/news/economy-finance/policy-implications-ageing-examined-new-report-2018-may-25_en

³ https://coebank.org/media/documents/Study_Ageing.pdf

Najstarejšim (od 75. leta naprej) - glede na slabše zdravje in nizke dohodke najbolj grozita revščina in socialna izključenost. Materialna prikrajšanost najstarejšega starostnika je bolj izrazita v vzhodnih kot v zahodnih državah, **kamor sodi tudi Slovenija**.

1.2. Starost kot kazalnik kakovosti bivanja v državah

Mednarodna skupnosti si je po 2. svetovni vojni v humanitarnem, ekonomskem, zdravstvenem in pravnem smislu prizadevala za podaljšanje človeškega življenja. Pomemben podatek o kakovosti bivanja v posamezni državi je še vedno število dočakanih let, kot navajajo Združeni narodi⁴. Na primer v ZDA se zdaj manjša povprečna dočakana starost zaradi neurejenih socialnih razmer. Starost je torej privilegij in pomeni civilizacijski dosežek, ki temelji na socialnih standardih. Če so si vse države prizadevale, da človeško življenje ni le golo preživetje, temveč smiselno bivanje, ki se zaključi s posameznikovim prispevkom v njegovi starosti, je potiskanje starejših iz družbe v Evropi toliko bolj nesprejemljivo.

3. Človekove pravice starejših

Zaščita starejših je temeljna tema mednarodnega zakona o človekovih pravicah, povezana s pravicami invalidnih oseb kot predmetom pravic.⁵

Starejši prebivalci so zaradi različnih fizičnih, zaposlitvenih in socialnih okoliščin družbena skupina, ki ima močno povečan dejavnik diskriminacije⁶ in različnih zlorab. Večkrat je za starejše uporabljena beseda »neaktivna populacija«, kar kaže na potrošniško ocenjevanje človeškega življenja, ne na razumevanje socialnega in družinskega tkiva posamezne družbe, katere neločljivi del so starejši.

3. 1. Starejši so izpostavljeni naslednjim kršitvam človekovih pravic:

a) Izkoriščanje

⁴ http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update.pdf

⁵ Tonolo Sara, *International Human Rights Law and the Protection of the Elderly in Europe*, Medicine, Law & Society, Vol. 11, No. 2, pp. 107-120, oktober 2018.

⁶ <https://social.un.org/ageing-working-group/documents/fourth/JohnHopkinsUnivModellaw.pdf>

Materialno izkoriščanje starejših zaradi njihovih potreb in/ali ovir.

b) Nasilje

Fizično, psihično ali ekonomsko *nasilje nad starejšimi*⁷, ki so nemočni, da se branijo.

c) Zanemarjanje

Družina ali družba kot celota zanemari fizične in psihične potrebe starejših in jih odriwa na rob preživetja in s tem povzroča njihovo trpljenje in predčasno smrt.

d) Agizem - sovražni odnos do starejših – je v tudi v slovenski družbi vedno bolj prisoten.

Nastajajo medgeneracijski konflikti, ki dodatno potrjujejo neupoštevanje, nepriznavanje, ignoriranje prispevka starejših v družbi.

3. 2. Starejši imajo pravice do:

a) Zdravstvene oskrbe

Država in njene socialne in zdravstvene ustanove morajo ustrezno skrbeti za starejše, še posebej za finančno in družinsko ogrožene.

b) Primernega odnosa

Diskriminacija starejših je pogosta na različnih ravneh: od obravnave v zdravstvu do možnosti kupovanja ali potovanja. Varuh pravic starejših skrbi za boljše vključevanje starejših v vsa področja družbe. V primeren odnos sodi omejevanje staromrznštva (*angl.* ageism⁸ - termin je prvič uporabil leta 1968 dr. Robert Butler), ki pomeni zanikanje osnovnih človeških pravic starejšim v družbi.

c) Druženja

V družinskem ali institucionalnem krogu se pozablja na socialne potrebe starejših, za preživetje potrebujemo tudi stike z drugimi, ki zagotavljajo starejšim dostojanstvo.

č) Sistemske oskrbe

⁷ http://dk.fdv.uni-lj.si/magistrska_dela_2/pdfs/mb22_fridl-sabina.pdf

http://www.prepoznajnasilje.si/docs/default-source/izdelki/porocilo_ds4_mvj_final.pdf?sfvrsn=4

<https://www.zbornica-zveza.si/sl/o-zbornici-zvezi/organi/delovne-skupine/ds-za-nenasilje/nasilje-nad-starejsimi/se-vec-informacij-o>

https://www.revija-socialnodelo.si/mma/Izobraevanje_URN_NBN_SI_DOC-NN27ZEZ1.pdf/2019012412173541/

⁸ <https://www.sciencedirect.com/topics/psychology/ageism>

Sistemska oskrba države temelji na spodbujanju in omogočanju čim daljše samostojnosti in preprečevanju nezmožnosti skrbi zase. Ob nezmožnosti pa sistemska oskrba zagotavlja rehabilitacijo in kakovostno življenje.

Starejši ljudje ne potrebujejo le dohodkovne varnosti in dostopa do cenovno dostopne zdravstvene oskrbe in zdravil, ampak tudi pričakujejo prožne zaposlitvene možnosti in starostnikom prijazna stanovanja, prevoz in javne prostore.

Spodbujanje politik »aktivnega staranja« in usklajeno sodelovanje med javnim in zasebnim sektorjem postajata ključnega pomena za zagotavljanje ustrezne oskrbe za starejše in do okolja prijazne infrastrukture za starejše.⁹

4. Utemeljitev varstva pravic starejših

Na podlagi podanih argumentov in podatkov je nujen odziv države in družbe za ustrezno varstvo človekovih pravic starejših. Skrajni čas je, da se od politik komaj zadostnega blaženja posledic slabega položaja starejših preide k naslavljanju vzrokov za trenutne izrazito negativne trende.

Ključno je, da smo ustrezno pripravljeni, ko bo sprejeta mednarodna *Konvencija o pravicah starejših*, ki bo naslednja velika pogodba o človekovih pravicah, sprejeta v *Organizaciji združenih narodov*¹⁰ in bo tako obveznost državam zagotovo naložila. Razdrobljeno strukturo človekovih pravic z vidika starejših je treba vzeti zares že tukaj in zdaj, v smislu sprejemanja potrebnih in zadostnih ter učinkovitih, na človekovih pravicah temelječih javnih politik.

Mednarodne obveznosti glede varstva in spodbujanja spoštovanja človekovih pravic temeljijo tudi na spoznanju, da je za učinkovito varstvo nekaterih za kršitve pravic posebej ranljivih skupin in za učinkovito varovanje nekaterih pravic treba zagotoviti prav posebne institucionalne strukture oziroma institucije.

⁹ https://coebank.org/media/documents/Study_Ageing.pdf

¹⁰ <https://www.ohchr.org/en/issues/olderpersons/pages/olderpersonsindex.aspx>

To niso organizacijske kaprice, ampak so take institucije poleg sistema učinkovitih pravnih sredstev **nujno potrebne kot posebna proaktivna telesa, ki sistematično bdijo nad posameznimi, s pravicami zavarovanimi vrednotami.** Ključno pa je spoznanje, da sta brez njihovega odgovornega delovanja uresničevanje teh pravic, sploh pa učinkovitost varstva izrazito šibka (ljudje so prepuščeni sami sebi), dolgoročno pa močno ogrožena. Brez teh institucij so nekatere pravice preprosto mrtve črke na papirju, saj so vzroki problemov z njihovim uresničevanjem v veliki meri strukturni ali celo sistemski.

Varstvo starejših je deloma vendarle tudi programsko. Za pravi napredek je zato nujno potrebno dolgoročno vplivati na spremembo nekaterih zakoreninjenih vzorcev vedenja ljudi v družbi, ki ovirajo in celo neposredno ogrožajo uresničevanje in varstvo teh človekovih pravic. Te ovire so deloma pravne, politične, ekonomske in socialne, so pa tudi kulturne.

Prav zato je treba imeti posebne institucije, ki so sposobne nuditi **učinkovito podporo** (varen prostor, specializirano znanje) **pri spodbujanju uveljavljanja teh pravic** in ki lahko s svojim načrtnim proaktivnim delom **pomagajo razviti in promovirati kulturo spoštovanja in varstva teh pravic.**

Pravice starejših se tudi v postopkih varstva s pravnimi sredstvi ne bodo varovale kar same od sebe, predvsem zaradi fenomena izrazite vsestranske dejanske premoči nad t.i. ogroženimi skupinami. Kaj šele vplivati na strukturne premike. Zato je tako nujno treba načrtno opolnomočiti (in jim pomagati razviti socialne spretnosti) za učinkovito preprečevanje kršitev ter varstvo pravic vse: tiste, ki sprejemajo politike, tiste, ki odločajo v pravnih postopkih, tiste, ki so prizadeti zaradi kršitev kot tudi vse tiste, ki so za kršitve lahko odgovorni.

Tak učinkoviti **proces varovanja in spodbujanja spoštovanja teh pravic** pa **lahko učinkovito zagotovijo le posebne, od vladnih politik in struktur v zadostni meri samostojne, neodvisne in z zadostnimi viri podprte institucije.**

Čeprav v ničemer ne zmanjšujemo pomena sprejetih rešitev, menimo, da **starejši zaslužijo vsaj takšno posebno in osredotočeno pozornost, kot si jo npr. športniki (v obliki varuha pravic športnikov). Ustava vsekakor dopušča in celo izrecno predvideva možnost ustanavljanja posebnih varuhov.** Naš predlog v ničemer ne zmanjšuje potrebe po teh institucijah. Nasprotno. Ugotavljamo, da žal dosedanja domača praksa jasno kaže, da razen posebnih parcialnih oz. t.i. vertikalnih rešitev drugi ukrepi nikdar ne prinesejo zaželenega učinka.

Poudarjamo tudi, da naše ideje niso nove, saj je bila potreba po osredotočenem pristopu k ustvarjanju politik že predmet koalicijske pogodbe ene od nekdanjih vlad.

Zaključek

Na podlagi navedenih argumentov in obrazložitvev in dosedanjih prizadevanj Srebrne niti za izboljšanje kakovosti in dostojanstva življenja starejših pričakujemo, da bo naša pobuda obravnavana z vso resnostjo. Prav tako pričakujemo, da bomo aktivno vključeni v nadaljnje snovanje in realizacijo posredovane pobude.

S spoštovanjem

Biserka Marolt Meden, predsednica društva

Ljubljana, 23. 9. 2019

Vipotnikova ulica 13

1211 Ljubljana

Spletna stran: www.srebrna-nit.si

TRR: SI56 6100 0002 1200 667

Matična številka: 4111478000

Davčna številka: 23454539